

A lengyel menekültek és az egri kispapok

Lagzi István történész az 1981-ben, Egerben kiadott: *Lengyelek és franciák Heves megyében 1939–1945.* című könyvében (Tanulmányok Heves megye történetéből, 5.) levéltári forrásokra, a korabeli sajtóra, s visszaemlékezésekre támaszkodva részletesen és alaposan írt az 1939-től Egerbe került lengyel menekültek életéről.

Az Egri Hittudományi Főiskola irattárában olyan forrásokra bukkantam, amelyeket Lagzi István nem ismert. A főiskola 1936-tól 1952-ig vezetett protokollumában (*Historia domus*) 1939-ből, eddig a történészek által ismeretlen bejegyzéseket találtam az egri lengyel menekültekre vonatkozóan, amelyeket most közreadok.

1939. szeptember 22. „Tegnap este 500 fő lengyel menekült Egerbe. Csaknem mind katonatiszt. És a menekülő lengyel autók száguldása tart egész nap. Hogy ki küldte őket – örök titok marad. Ők jöttek, hiszen szeptember 17. óta keletről már az orosz is morzsolja a maradék Lengyelországot. Ők jöttek, mert nekik szabadság kell! Tudtuk mi is, mi az: szabadságért küzdeni, szabadságért másoktól segítséget várni. A Rákóczi Ferencünk is reménykedett, s ugyanolyan izzó hittel várta a francia király katonáit, tüzereit, fényes aranyait, mint ezekben a napokban a lengyelek várták függetlenségükhöz megígért nyugati segítséget. Elevenen halálba hullott a rongyos kuruc legény, akit ugyanúgy magára hagytak a nyugati szövetségesek, mint amilyen egyedül maradt a hideg őszi mezőkön az a lengyel ulánus, aki halálra szántan vágázott szembe páncélszemeiben is kémlelte, nem száll-e fel végre az az angol segítő repülőgép, amelyet olyan keményen ígértek a hatalmas nagy demokráciák. Jöttek ezek a lengyel hontalanok összetörve, jöttek szomorú tekintettel, kiehezett, fáradt arcvonásokkal, de dobogó lengyel szívvel, mert amint mondják: „A haza elveszett, de a reménység megmaradt.”

1939. szeptember 24. „6 órakor kedves vendége volt a Petriumnak: egy lengyel menekült pap. 1932-ben szentelték. Két hónappal ezelőtt besorozták és jött a hadsereggel folyón átgázolva, hegyekben és erdőkben rejtőzködve. Szerény és közvetlen egyénisége mindnyájunkat megragadott. Érdemes, hogy az utókora is tudja meg a nevét saját keze írásával: Ks Fall Aontabowrko.”

1939. szeptember 30. „A felső három évfolyam egy-két lengyelt vitt magával sétára, a szőlőkben meguzonnáztatta őket. Jólesett nekik ez a felebaráti szeretet által is sugallott figyelmesség. Legszebb élményünk közé tartozik, amikor szinte könnyek között énekeltük a lengyel himnuszt: »szent oltárodnál térdre hullva kérünk – szabad hazánkat ó add vissza nekünk!«

Úgy hiszem, hogy a közölt bejegyzések nemcsak a helytörténetet, hanem az ország köztörténetét, sőt a lengyel menekültekre vonatkozó nemzetközi történelmi irodalmat is gazdagítják.

Szecső Károly

Bálint Sándorért

A Honismeretet ismerők és olvasók előtt egyáltalán nem ismeretlen Bálint Sándor neve, munkássága és élete. Éppen ezért nem is szándékom bemutatni őt, a legszögedibb szögedit, Szöged városának mindönösit; a szegedi nagy táj – elsősorban vallásos – népeletének szorgalmas kutatója és publicistája, aki fenntartások nélkül maga is élte katolikus életét, mint hívő keresztény ember.

Két évvel ezelőtt – mintegy folytatásaként az addigi Bálint Sándor-kutatásomnak – levélben, majd személyesen is fölkerestem Gyulay Endre szeged-csanádi megyés püspök urat azzal a szándékkal, hogy: lehet-e „Boldog” Bálint Sándor? Nem kaptam azonnal választ, de

nem is utasított el a püspök. Pár nap múlva ismét elmentem hozzá, és kértem, engedélyezze számomra, hogy egyfajta közvélemény-kutatást, levelezést kezdjek el az ügyben. Erre áldását adta Gyulay püspök úr.

Az első leveleket (amelyeket, és a továbbiakat is egyedi levelekként – tehát nem sokszorosítással! – írtam meg) a Bálint Sándorhoz életében legközelebb álló kortársakhoz, tanítványokhoz és tisztelőkhöz küldöttem el. A válaszok meghatottak, amire egy kicsit ugyan fel voltam készülve, de arra, hogy ilyen egyértelműen jó és buzdító szavak csendüljenek ki mindahányból, nem számítottam. Fölbuzdulva hát a válaszokon, egyre szélesebb körben kezdtem levelezni, amihez a címeiket a korábbi levelezőim szolgáltatták.

Máig összesen 109 levelet küldtem el, természetesen nemcsak itthon élőkhöz, hanem egyre-másra a messzire szakadt atyáinkfiaihoz is. Így jutottam el Rómától Kanadáig, Finnországtól Ausztráliáig. Leveleimmel igyekeztem minél több olyan embert elérni, akiktől feltétlenül választ reméltem és kaptam. Többen hangszalagra mondották emlékezéseiket, így az írottakon kívül számos „élő szavas” anyaggal gazdagodhatott az egyre értékesebb adategyüttes.

Ebben a levelezésben számunkra az a legfontosabb, hogy a ma még életben lévő választ adók első kézből tehetik vallomásukat Bálint Sándorról. Senkitől se kértem többet, mint azt, hogy írják meg személyes kapcsolatukat. Amennyiben lehetséges, minél részletesebb kép jusson el hozzám Sándor bácsiról, figyelmen kívül hagyva azt, hogy netán más is hasonlót ír. Hasonlót lehet, de azonosat aligha. Mert Bálint Sándor annyiféle volt, ahány emberrel találkozott, beszélt, ami sokszínűség egyáltalán nem jelentett képzavart se benne, se azokban, akik vele kapcsolatban lehettek.

A levelezés előtt és közben már nemegyszer fölvettem a kérdést magamnak: lehet-e vajon „Boldog” Bálint Sándor? A levelek egységes hangvétele sokat sejtet, sokat bizonyít. Vannak azonban olyan jelenségek, amik ha nem is óvatosságra, de fokozott figyelmességre intenek. Ilyen a házasságbontás ténye. Ennek egyházi vizsgálatá mások dolga lesz. Magam a levelezést vállaltam, és végeztem kitartással. A hozzám érkezett levelekből egyértelműen kicseng, hogy Bálint Sándor élete majdnem egészében teljesítette a Boldoggá avatás írott és íratlan „igényeit”. Vannak azonban, akik korainak vélik a kezdeményezést, de nem zárkóznak el az esetleges pörben való nyilatkozattól. Megnyugtató viszont, hogy egyetlen levél sem tartalmaz elmarasztalást! Ez nyilván a nagy EMBER halála utáni tiszteletből fakad. Ismerve műveit, az emberekkel való kapcsolatait, a felebarátaihoz való toleranciáját, a más vallásúakhoz kapcsolódó ökumenikus, szelíd és bölcs megnyilatkozásait, nem is csoda, hogy az eddigi megszólalók kivétel nélkül az ügy mellett állnak.

Sajnos, azt is meg kell említenem, hogy számos volt tanítvány, kortárs nem méltatta válasza a levelemet. Ezt elsősorban nem annak tulajdonítom, hogy nincs (jó vagy nem jó) véleményük Bálint Sándorról, mint inkább azt feltételezem, hogy nekem nem írnak szívesen. Vannak, akik többszöri kérésre sem írnak, s az a legfájdalmasabb, hogy többnyire szegediek, akik pedig Bálint Sándor életében nagyon szerettek körülötte sűrögni, persze, már csak akkor, amikor a Komócsin-felhők elszálltak a nagy tudós feje fölül...

Jelen írásomat felhívásnak, felkérésnek szánom. Kérem azokat a volt kortársakat, tanítványokat és Bálint Sándort ismerő olvasókat, akikhez nem juthattam még el levelemmel, mert nem ismerjük egymást, fogjanak tollat. Írjanak minél tartalmasabb, minél részletesebb visszaemlékezést Bálint Sándorról. Róla és azon személyek vagy családok kapcsolatáról, akik úgy érzik, segíthetnek szent ügyünkben. Sokat segíthetnek azok a papok, akiknél egy-egy gyűjtőútján megszállt, azok a családok, akiknek házában csak egyszer is megfordult Bálint Sándor. Bizonyára sok emléket őriznek Bálint Sándorról azok a néprajzkutatók, néprajzi gyűjtők, akik munkájuk során vagy akár csak egy-egy összejövetel alkalmával meghallgatták, vagy beszélhettek vele. Kívánatos lenne, hogy Bálint Sándor-levelek másolatai is eljussanak hozzám, sőt fényképeket is várok.

Mindazok szíves megnyugtatóására mondom el, akik netán bizalmatlanok még velem szemben, hogy magam a szegedi múzeumban lévő Bálint Sándor-hagyaték megbízott kezelője vagyok, megbízásomat a Bálint Sándor-kuratóriumtól és a szegedi múzeum elöljáróitól kaptam. Itt gyűjtöttem a válaszokat; eddig 79 válaszlevelet és az elküldött felkérőlevelek hiteles másolatait, amelyek jelen pillanatban már Gyulay püspök úrnál vannak. Ezt azért tartottam szükségesnek ideírni, hogy mindenki láthassa és érezze, hogy nem öncélú buzgólkodásról van szó.

Kedves neves és névtelen címzettek!

Várom tehát megértő, segítőkész támogatásukat Bálint Sándorért, a Móra Ferenc Múzeumba, 6701 Szeged, Roosevelttér 1–3. alá. Kivételes tisztelettel:

ifj. Lele József